

El “Bloc” i la treta i varada d'embarcacions a Baix a Mar¹

Gabriel Comes Nolla

Baix a Mar, al tenir platja de sorra i no disposar de port, implicava que els pescadors per poder anar a pescar cada dia, havien de varar les embarcacions (posar-les a la mar) i treure-les (posar-les a la sorra), amb grans patiments i perills (calia vigilar molt per no ser enxampat pel bastiment quan aquest es desplaçava).

Per estalviar esforços i poder treure embarcacions de certa envergadura, els pescadors de Baix a Mar comptaven al començament del segle passat, segons Josep M Valls, amb l'ajuda inestimable de dos cavalls de cal Marianet i també del Lloca; un d'ells anomenat “Romero”.

Però a l'any 1910, es produeix un canvi qualitatiu per a poder treure els bastiments de la mar: es deixen d'utilitzar el cavalls i es construeix un edifici al passeig Colom davant del que és actualment el Bar Xaloquell, que va ser batejat amb el nom de “la Màquina”. Albergava un motor que feia girar uns torns (n'hi havia dos) que estiraven un cable d'acer (els pescadors l'anomenaven “alambre”), que lligat a les proes dels bastiments servia per treure-les de la mar.

¹ Agrair la informació de Santi Sagalà, Àlvaro Ortega, Rafel Figuerola, Joan Nin i J.M. Fortuny que han fet possible aquest article.

A l'esquerra, l'edifici d'una planta i més avançat de la línia de la resta de cases, conegut amb el nom de "La Màquina". Foto G. Comes

Segons un article signat per Cosme Cortés, aparegut a la "Sínia", la "Màquina" va ser escripturada el 17 de gener de 1910 i va costar 26.526 pessetes, deixades per l'industrial tarragoní Josep Prats, que "La Unió Industrial de pesca La Marina" va haver d'anar pagant en quotes de 500 pessetes trimestrals. Al començament, el motor funcionava amb gas pobre i, posteriorment, quan va arribar l'electricitat al poble, l'any 1913, amb un motor elèctric de 25 cavalls.

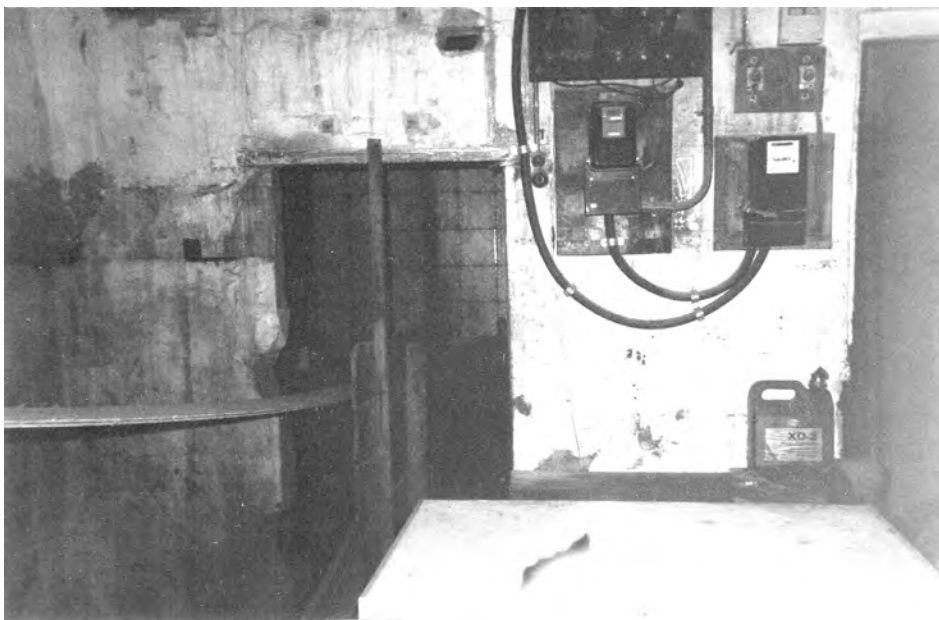
Més endavant, es va comptar amb un motor auxiliar de gasoil per quan el subministrament de llum fallava.

El motor, podia fer moure, si convenia, a la vegada els dos torns (un per a les barques grans i un altre per a les barques petites).

L'edifici, comptava amb grans finestrals perquè qui fes funcionar la "màquina" (en principi, hi havia un encarregat, últimament s'ho feia cada barcada) pogués observar les indicacions dels pescadors mentre treien les embarcacions. Posteriorment, en un lateral de l'edifici, s'hi van construir quatre petits locals per guardar, fonamentalment, els ormejos de les barcaades existents ("Puitos"; Anselmo i Mero; Joan de la Mercè i Pau del Ral).

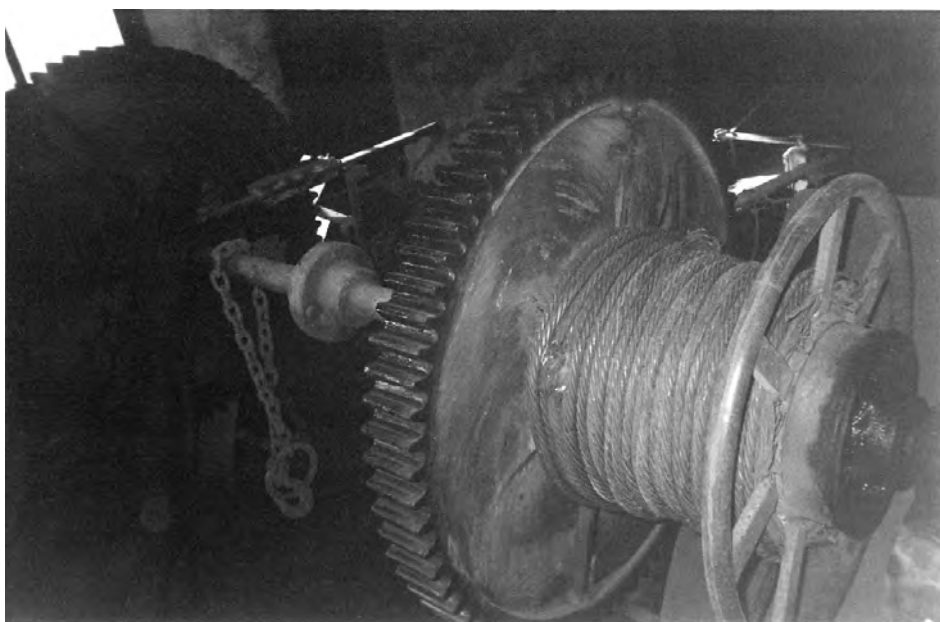
Interior de la "màquina", a l'habitacle del fons, estava instal·lat el motor que feia girar els engranatges. Foto G. Comes

Vista interior de "La Màquina". En primer pla, una corretja ampla de cuir que feia moure els engranatges. Foto G. Comes

Una altra vista interior de la "màquina". Foto G. Comes

Detall d'un dels torns de "La Màquina" on s'enrotllava l'"alambre". Foto G. Comes

Detalls de parts dels engranatges

Per aconseguir que la “màquina” estires l’“alambre” sempre perpendicular a la mar i es pogués enganxar a les proes dels diferents bastiments i deixar-los trets un al costat de l’altre (ocupant força amplitud de platja una vegada tots trets), els pescadors se servien d’unes politges, que es fixaven a unes cadenes col·locades estratègicament a la sorra, a certa distància una de l’altra i a l’esquerra i a la dreta de la “màquina” per abraçar el major espai possible de sorra. En total, es disposava de sis ancoratges. Aquests ancoratges per enganxar les politges, els pescadors els anomenaven “morts”.

La politja fixada a un “mort”, era mòbil i la de la foto és una de les que es van fer servir al començament de funcionar la “màquina”.

Un “mort” es construïa de la següent manera: es feia un clot a la sorra d’uns dos metres de fondària i es dipositaven dos “pals” vells de varar en forma de creu i lligats amb una llarga cadena gruixuda, un extrem de la qual, arribava a dalt de la sorra i es colgava el clot de sorra, deixant a la vista un tros de la cadena que era on es fixava la politja. Posteriorment, per evitar anar rehabilitant els “morts” ja que la fusta dels pals es podia i fixar la cadena, es van construir uns blocs de formigó (1x1x1 metres) que s’enterraven a la sorra.

Per les politges, que es podien transportar i fixar al “mort” que convingués per aconseguir l’objectiu abans esmentat de treure perpendicularment la barca de la mar, es feia passar “l’alambre”.

Així, doncs, quan atracava una barca a la platja, se subjectava a la proa, l’“alambre” que sortia de la “màquina” (un de prim per a les barques petites i un de més gruixut per a les embarcacions més grans) i quan el torn entrava en funcionament i anava enrotllant l’“alambre”, feia pujar a poc a poc, el bastiment de la mar cap a la platja.

Una vegada la barca estava treta sobre la sorra, els pescadors, normalment ajudats per pescadors jubilats, agafaven amb les mans l’“alambre” i l’anaven estirant tot caminant, per desenrotllar-lo del torn i fer-lo arribar a la vora de la mar perquè quan arribés una altra embarcació, tingués l’“alambre” preparat per enganxar-lo a la proa i es comencés, el més ràpid possible, l’operació de treure la barca. Es volia evitar que l’embarcació quan atraqués, quedés molt temps a mercè dels tràngols i el corrent l’acabés entravessant.

Traient l'embarcació amb "l'alambre" enganxat a la proa de la barca d'"arrossegament" anomenada "Juan" i amb els pals correctament alineats. Foto cedida per Joan Rovira. Anys 60?.

La feina dels pescadors a l'hora de la treta de les barques, passà, doncs, fonamentalment, a anar col·locant els "pals" arreglats, dins de la trajectòria del desplaçament de l'embarcació, conforme anava pujant la barca, altrament aquesta quedava amorrada a la sorra.

Els "pals", així anomenaven els pescadors a les fustes que posaven sota l'embarcació, eren bastant llargs: el suficient, perquè poguessin passar per sobre, la quilla i les escues de l'embarcació. Als extrems dels "pals" sortia un cap per facilitar el seu arrossegament per part dels pescadors. Als "pals", perquè la barca llisqués millor, se'ls hi posava per sobre un greix que calia fondre i es coneixia amb el nom de "seu". Quan l'estat de la platja era molt irregular i calia salvar els desnivells, a més dels pals corrents, s'utilitzaven l'"escala" (conjunt de dos pals paral·lels de poca llargada travessats pel mig i perpendicular per un pal llarg) i el "pailebot" (com l'escala, però són dos els pals que travessen perpendicularment els petits).

Per avisar l'operari que manejava la "màquina" que parés d'estirar per tenir temps de ficar els "pals", se situava a mig camí de la "Màquina" i del

Varant la "cinta" "Antonalfre" a base de l'esforç dels pescadors i a vegades com s'observa a la foto, amb l'ajuda d'un cap estirat per una altra "cinta". Foto cedida per Lut Borràs. Any 1955?.

bastiment que es volia treure, un pescador, quasi sempre un jubilat, amb un mocador que indicava les maniobres que calia realitzar: si mantenia el braç aixecat amb el mocador, significava que es continués estirant del cable, quan l'abaixava a la veu de "bo!", avisava que es parés d'estirar. A aquesta operació se la coneixia amb l'expressió de "fer bandera". (Cf. Comes, 1995)²

Amb la utilització de "La Màquina", la feina dels pescadors a l'hora de treure les barques, va quedar notablement facilitada, però encara havien de maldar i patir de valent a l'hora de varar les embarcacions, o sigui posar-les a la mar fins que suessin. En especial, era molt dur varar les "cintes" de llum que eren embarcacions de considerable tonatge, ja que calia espitjar-les amb la força de braços i esquenes fins que la barca surava.

La tasca de varar les barques es va veure extraordinàriament simplificada amb la construcció d'unes obres, fonamentalment la construcció del que els pescadors van anomenar "Bloc". El "Bloc" era una base de formigó d'uns 6x6 metres amb una piràmide quadrangular de ferro al damunt, situat a plena mar, davant de la "Màquina" aproximadament a uns 100 metres de la platja, i construït sobre la barra rocosa anomenada "antina" d'un metre i mig de profunditat.

² COMES, G. (1995): *De proa a popa. El món dels pescadors de Torredembarra a través de les seves dites*. Ed. El Mèdol. Tarragona.

En el plec de condicions, datat el 15 de desembre de 1959 i signat per l'ingenier Aurelio G. Isla, s'especifiquen les obres que es volien realitzar:

“Consisten éstas en la construcción de un sistema de siete anclajes (7) para la maniobra del cable de varada movido por el torno existente en Torredembarra, en la provincia de Tarragona.

De los (7) anclajes proyectados, uno de ellos está situado sobre la entina, bajo fondo rocoso que existe frente a la costa a unos ciento cincuenta (150) metros de la orilla. El emplazamiento es el que señalan los planos, si bien puede alterarse ligeramente en el momento del replanteo.

Este anclaje consiste en una torreta de forma piramidal cuadrangular, de C perfil 16 (dieciseis), triangulada con C diez (10) y ajustada a lo que representan los planos.

Se sitúa sobre un bloque de hormigón de seis por seis metros (6x6 mts.) en planta, y que, cimentada sobre la roca de la entina, se eleva hasta la cota más uno veinticinco. (+ 1,25).

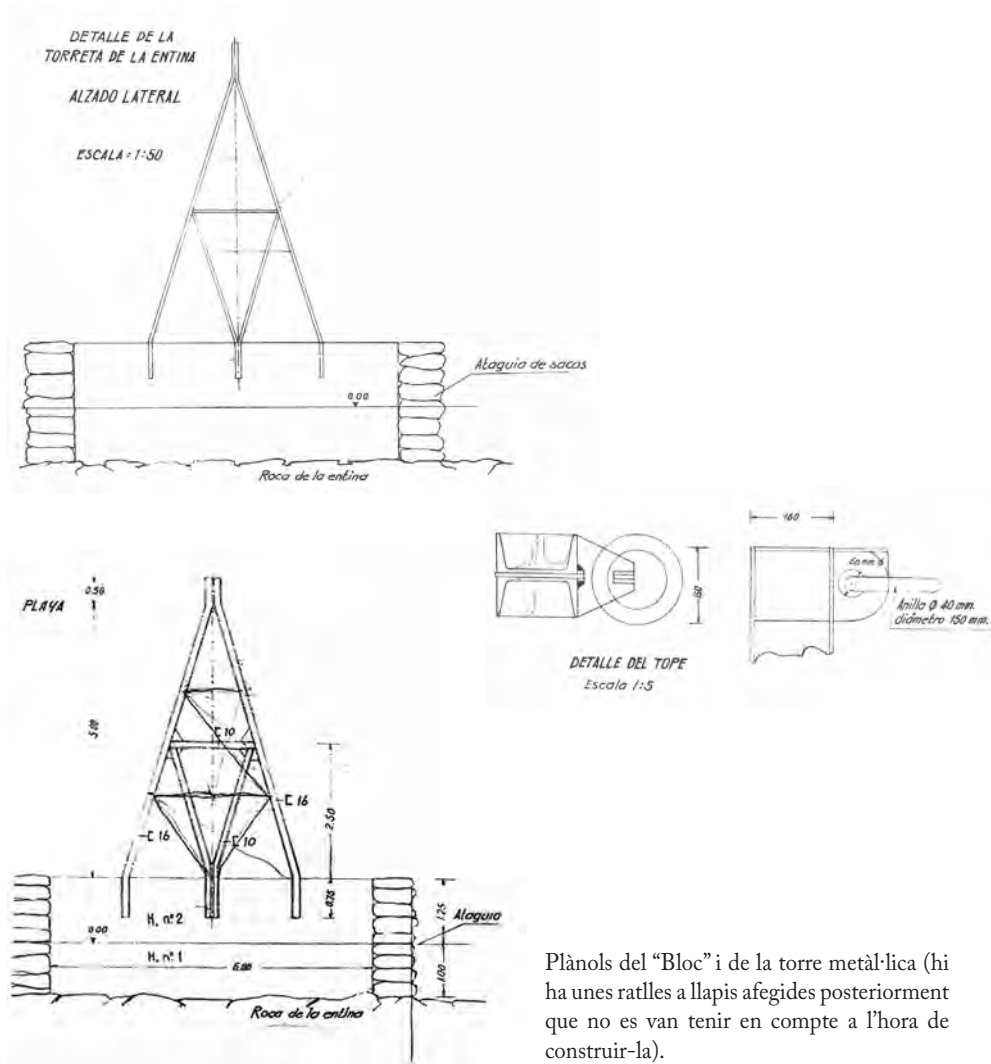
Se prevé la construcción de este bloque mediante un ataquizado previo con sacos de cemento.

Los seis (6) anclajes restantes están alineados a lo largo de la playa y se componen simplemente de un bloque de hormigón de uno por uno metros (1x1x1 mts.) enterrado en la arena.

Forman parte del proyecto la colocación y unión a los anclajes de sendas pastecas para cable de dieciocho (18) milímetros de diámetro, así como el suministro y colocación de cuatrocientos cincuenta (450) metros de éste y cincuenta (50) metros de cable de dieciseis (16) milímetros de diámetro.

El hormigón sumergido se colocará dentro de un recinto formado por sacos de hormigón, y despues de haber limpiado la superficie rocosa de asiento, de la vegetación y restos orgánicos que allí se puedan haber depositado. El hormigón se amasará en seco y se colocará por medio de recipientes cerrados que solo abrirá el buzo en el momento del vaciado, el que se hará lentamente en días de mar llana y cuidando se produzca el menor deslavado posible”.

El “Bloc” va sofrir algunes modificacions en la seva construcció (sobretot pel que fa al dibuix de la torreta de ferro, com es pot comprovar si comparem els plànols anteriors, amb el dibuix i la fotografia de la torre de ferro que ve a continuació), respecte al projecte que acabem de citar. El “Bloc” va ser inaugurat oficialment l'any 1962. (Cf. Comes,1995).

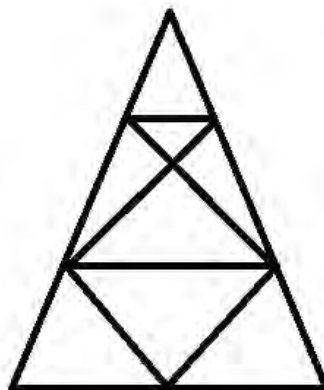
Plànols del “Bloc” i de la torre metàl·lica (hi ha unes ratlles a llapis afegides posteriorment que no es van tenir en compte a l’hora de construir-la).

L’Alvaro Ortega, pescador jubilat, m’explica com es va construir realment el “bloc” ja que ell, amb el seu gussi anomenat “xalocada”, hi va participar junt amb altres pescadors que disposaven de bot o barca: els dies de bonança amb els seu gussi, carregava uns deu sacs de roba plens de ciment que transportava allà on es construïa el “bloc”. Els sacs, que amb el contacte de l’aigua de la mar s’endurien, s’anaven dipositant sobre les roques de l’antina, tot fent un quadrat. Aquesta tasca la va fer un bus.

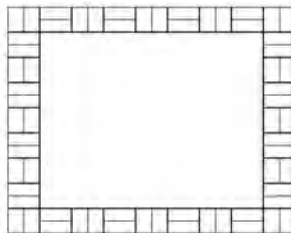
Una vegada feta la base quadrada, s'anaven col·locant sacs uns sobre els altres, fent pujar les parets del quadrat de l'amplada d'un sac, uns 70 cms aproximadament, fins arribar a flor d'aigua, per aconseguir formar una espècie de piscina que després es va reomplir abocant senalles de formigó i grava. Els sacs perquè quedessin ben subjectats, no es col·locaven un sobre l'altre amb la mateixa disposició, sinó que es posaven dos sacs junts horitzontals i els següents perpendiculars als primers i així successivament.

Una vegada es va tenir acabada la base sòlida que sobresortia una mica de la mar, es va fer a sobre, un encofrat pels laterals amb taulons i fustes i es va reomplir, aquesta vegada amb formigó i grava que ja venia fet, donat que aquest ja no entrava en contacte amb l'aigua de la mar, resultant al final, un bloc elevat d'uns 1,25 metres d'alçada aproximadament, que és el bloc que es pot veure des de la platja estant, i sobre el qual, s'hi ficà la torre de ferro. A la base d'aquest bloc també es pot veure els sacs solidificats que envolten tot el seu perímetre (quedant el resultat final diferent a com estava dissenyat en un principi).

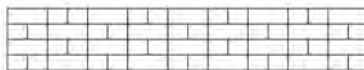
Com anècdota, dir que l'Álvaro, cobrava per la seva feina 15 pessetes diàries (cal saber que al començament de tot, molts pescadors que tenien gussi van col·laborar de forma desinteressada en les tasques de construcció).

Dibuix (sense guardar proporcions) de com va quedar definitivament una cara de la piràmide de ferro.

Col·locació dels sacs de ciment formant el quadràter i deixant al mig l'espai per reomplir (esquema fet en base a les explicacions de l'Álvaro).

— vist frontalment

Col·locació dels sacs de ciment formant la base del quadrat i deixant al mig l'espai per reomplir (esquema fet en base a les explicacions de l'Álvaro).

Traient l'embarcació "Concepción" amb El "Bloc" amb la seva torreta de ferro original al fons.

Foto cedida per F. Comes

Al principi, tot estava preparat perquè el cable d'acer passés per una politja col·locada a la punta de la piràmide de ferro, però ràpidament es va poder comprovar que quan la "màquina" parava d'estirar, el cable, al deixar d'estar tensat, queia i, a causa del seu pes, continuava varant les barques amb el consegüent perill per als pescadors. La solució va passar per situar les politges al peu de la torre metàl·lica.

El procediment de varar les barques consistia bàsicament en les següents maniobres: el cable d'acer, l'"alambre", sortia d'un torn de la "màquina", travessava la sorra de la platja i s'endinsava dins la mar fins arribar a la politja del peu de la torre metàl·lica i regressava a la platja fins arribar a l'altre torn de la "màquina". Quan un torn enrotllava el cable, l'altre es desenrotllava, fent una espècie de circuit. Aprofitant aquesta circumstància, es feia passar l'"alambre" per sobre la coberta del bastiment que es volia varar i se subjectava bé a la proa amb una cadena i es lligava amb un cap a la popa. Quan el torn girava i anava recollint l'"alambre" que venia del "bloc", la barca enganxada al cable que es movia cap al "bloc", s'anava varant a poc a poc.

Una vegada la barca surava, es desenganxava i llençava el cable a la mar. Amb aquesta nova funció, la “màquina”, va servir tant per varar com treure embarcacions (per treure embarcacions, l’“alambre” que s’utilitzava es desenganxava del que passava pel “bloc” per interrompre el circuit).

Amb la construcció del “Bloc”, la qualitat de vida i de feina dels pescadors de Baix a Mar va millorar una enormitat, ja no va caler amb la força dels homes varar les embarcacions grans. No obstant això, els bots de llum i les embarcacions petites es van haver de continuar varant sense cap ajuda mecànica (només se servien de la “màquina” per a treure). I el treball dels pescadors va seguir tenint un punt de duresa ja que encara es precisava mantenir l’embarcació perpendicular a la mar quan atracava o es varava, posar, treure i subjectar els “pals” damunt de la sorra i dintre de la mar i mullar-se (estiu i hivern, amb fred o calor, amb bona o no tan bona mar, amb poc o molt corrent, amb bon o mal estat de la platja) fins que l’embarcació surés. I després, calia “assossar” els “pals” a la sorra de la platja per evitar que la mar se’ls emportés.

Amb el pas del temps, l’estructura de ferro es va anar deteriorant, de tal manera, que va arribar un moment que degut a l’òxid, ja faltaven diverses potes de la torre de ferro. Al final, es va decidir treure les restes de la torre de ferro (pensem que a l’estiu el jovent fa servir el “Bloc” per jugar i llançar-se de cap a la mar, i podrien prendre mal amb la ferralla). Només van quedar unes politges sobre el “Bloc” per seguir aguantant el cable per poder varar les embarcacions.

La cosa va anar a més i el deteriorament del “Bloc” era cada vegada més evident, afectant ja l’estructura de formigó: els tràngols ja havien fet caure a la mar, parts importants de la base. Amb l’abandonament definitiu de la platja per part dels pescadors i amb ells les poques embarcacions que restaven, per anar al port del Roquer de Torredembarra (oficialment inaugurat el maig de 1993)³, ja no es necessitava el “bloc” per varar, la qual cosa, junt al fet del seu deteriorament, tot feia pensar que un dels símbols de Baix a Mar, desapareixeria inexorablement. La cosa no va anar així, i avui en dia, la base de ciment està restaurada i a sobre s’hi aixeca una escultura de ferro que s’ha convertit en un dels símbols de Baix a Mar.

L’explicació del canvi de destí del “bloc” me la facilita Santiago Sagalà, ex alcalde de Torredembarra. Resulta que quan era alcalde, tenia un anhel: poder

Vista del Bloc sense l'estructura piramidal de ferro, però amb les politges per continuar varant les embarcacions poc abans de ser derruïda la "Màquina" degut a les obres de l'actual passeig marítim.. Foto G. Comes

celebrar els 20 anys dels ajuntaments democràtics dels Països Catalans amb tots els honors i, per això, desitjava convidar a tots els alcaldes i alcaldesses dels Països Catalans i organitzar una festa commemorativa. Parlant de l'assumpte amb el seu amic Rafael Bartolozzi, aleshores alcalde de Vespella de Gaià, va sorgir la idea de commemorar la jornada amb la inauguració d'una escultura que crearia el propi Bartolozzi. A l'alcalde Sagalà li va agradar la idea i va tirar endavant el projecte de l'escultura, pensant col·locar-la al mig de la mar, sobre l'antic "bloc", i de passada, s'aconseguiria restaurar la seva estructura de formigó tan malmesa.

Així doncs, Rafael Bartolozzi (rellevant pintor i escultor nascut a Pamplona l'any 1943, i mort víctima d'un càncer, l'any 2009), va crear l'any 1999 l'escultura de ferro titulada "Alfa i Omega". L'escultura de ferro es va construir a l'empresa privada Schwartz- Hautmont Construcciones Metàlicas S.A. de Vila- Seca, especialitzada en la fabricació i muntatge d'estructures metàl·liques, calderes i unitats modulars. L'escultura feia 12 m d'alçada i un pes de 12 tones.

L'escultura, com acostuma a passar amb moltes obres d'art, no té un significat molt precís, segons el diari el "País", "es un homenaje al Mediterráneo y un reconocimiento a la tarea de los ayuntamientos.

³ COMES, G. (2002): *Adéu, sorra! L'activitat pesquera al Barri Marítim de Torredembarra*. Ed. Nodo Moda, S.A. Barcelona.

L'escultura de Bartolozzi sobre el "Bloc" de Baix a Mar en l'actualitat. Foto G. Comes

La obra unifica las dos letras del alfabeto griego, una enorme A (letra inicial de Ayuntamiento) sostiene una omega, letra final del abecedario griego, que representa el fin de un objetivo, la democracia municipal". El Diario de Tarragona⁴ al referir-se a ella, afirma que "representa les lletres Alfa i Omega unides donant una imatge de figura humana amb els cabells al vent". I un altre articulista del mateix diari, comenta que "L'alfa és la primera lletra de la paraula "ajuntament", i l'omega representa el final i simbolitza el futur". L'escultura està rematada per una mena de tires onejants, "que l'humanitzen".

Cal dir que l'escultura, segons el diari de Tarragona, estava pressupostada amb 4,5 milions de pessetes, dels quals l'Ajuntament de Torredembarra n'havia d'aportar 2. La resta del finançament anava a càrrec de l'Associació Catalana de Municipis, la Generalitat i les diputacions de Tarragona i Lleida.

⁴ Diario de Tarragona. Comarques. Dijous, 1 d'abril de 1999

La jornada commemorativa dels 20 anys d'ajuntaments democràtics va tenir lloc el 10 d'abril de l'any 1999. Van acudir a la cita unes 298 persones d'arreu dels Països Catalans (representants de 240 municipis de Catalunya, la Franja de Ponent, el País Valencià, les Illes, Andorra i la Catalunya Nord, i una representació del govern de la Generalitat de Catalunya, segons el Diari de Tarragona).

L'escultura es va inaugurar en aquesta diada, però a l'estar les obres de rehabilitació del "bloc" recent acabades, no es va poder col·locar al lloc on havia d'anar pel seu enorme pes. Cosa que sí que es va fer, poc temps després, i actualment, l'escultura que és una icona de Baix a Mar, llueix sobre l'antic "Bloc" que continua fent un gran servei, encara que força allunyat del que realitzava originàriament.